

İSLAM

MODERNİTE VE GENÇLİK

Editörler

Prof. Dr. Seyfullah KARA

Doç. Dr. Salih AYBEY

Dr. Öğr. Üyesi Tahir AŞİROV

ilāhiyāt 625

© MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

İSLAM
MODERNİTE VE GENÇLİK

Editörler
Prof. Dr. Seyfullah KARA
Doç. Dr. Salih AYBEY
Dr. Öğr. Üyesi Tahir AŞİROV

ISBN 978-625-7404-34-1

1. Baskı: Temmuz 2021

Sertifika No: 44396

Mizanpaj: Tavoos
Sayfa Düzeni: Tavoos
Kapak: MAKGRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: Vadi Grafik - Sertifika No: 47479

ilāhiyāt

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyatyayin@gmail.com

DİJİTAL ÇAĞDA YAŞANAN TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN GENÇLİK ÜZERİNE ETKİLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Büşra Kutluay ÇELİK

DR., MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI.

Giriş

Gençlik dönemi, bir insanın gerek toplum gerekse kendisi için en faydalı olabileceği bir çağ olarak kabul edilmektedir. Bu önemli dönem içerisinde fertlerin fiziksel ve psikolojik sağlamlığa sahip olmaları ise topluma değer katmaları ve onu ileri seviyelere taşımaları için şarttır. Ancak gençlik çağı şüphesiz toplumda meydana gelen değişimlerden de en çok etkilenen dönemdir. Kendisinde meydana gelen fiziksel değişimleri kabullenmenin yanı sıra gençler bünyelerinde toplumda kabul görme ve doğru bir kimlik ortaya koyma endişesini de taşımaktadır. Her anlamda değişimlerle dolu olan bu dönem, XXI. yüzyılın dijital çağında gerçekleşen toplumsal değişimlerle daha da karmaşık bir hâl almaktadır. Dolayısıyla bu kadar hızlı değişen bir çağda gençler her açıdan büyük bir imtihan içerisinde. İçinde doğdukları ailenin gelecekleri ile sosyal çevrelerinin kendisinden beklentileri arasında sıkışıp kalan gençlik, doğru seçimleri yapmak ve geleceği için doğru bir rota çizmek için isabetli adımlar atmak mecburiyetindedir. Diğer bir değişle Z kuşağı için bu değişim maratonunu zarar görmeden hakkıyla tamamlamak ve bitiş çizgisine varmayı başarmak için geçilmesi gereken zorlu bir parkur bulunmaktadır. Her ne kadar bu süreçte ailelere çok görev düşse de gençlerden toplum olarak herkes sorumludur. Bu baş döndürücü değişim fanusunda dinî, millî ve ahlâkî değerlerin kıymetini bilen, aslını inkâr etmeyen, kültürünü ve atalarını tanıyıp önemseyen bir gençlik yetiştirebilmek aile, toplum ve devletin aslî görevleri arasındadır.

Diğer taraftan toplumların tarih boyunca birbirleri ile olan etkileşimleri; onların dil, kültür, gelenek gibi unsurlarında ciddi değişim ve dönüşümlere sebep olmaktadır. Nitekim Düzgüner'in belirttiği üzere toplumsal değişim faktörlerinden sanayileşme ve kentleşme ile başlayan toplumla söz konusu unsurlar arasındaki etkileşim serüveni, teknolojik gelişmelerin toplum üzerinde daha fazla etkili olmasına yol açmaktadır. Teknolojik gelişmelerin değişime en çok katkı sağladığı kitle iletişim araçlarından olan radyo ve televizyondan sonra ortaya çıkan internet, küresel çapta haberleşme ve etkileşim sürecine fazlasıyla ivme kazandırmaktadır.¹ Kısaca içinde bulunduğumuz dijital çağ ve sağladığı imkânlar dikkate alındığında, değişimin eski çağlara göre çok daha hızlı olması kaçınılmazdır. İnkâr edilemeyen faydalarına rağmen, çoğunlukla internet aracılığıyla toplumlar ve kültürler arasında gerçekleşen bu yoğun etkileşim ise özellikle gençlerin değer yargılarında yozlaşma ile neticelenmektedir. Biz bu çalışmamızda gençliğin toplumda vuku bulan değişimlerden hangi açılardan etkilendiğini ve bu etki alanlarının da özellikle sorun teşkil eden olumsuz yönlerini sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızın odak noktasını bu menfi hususlar ve bunlara karşı alınması gereken tedbirler teşkil etmektedir. Bunun için gençlik ve *z kuşağı* hakkında özet bir bilgi vermek yararlı olacaktır.

1. Gençlik ve Sosyal Değişme Kavramları

Çocukluk ve olgunluk dönemi arasındaki çağı isimlendirmek için kullanılan gençlik dönemi; biyolojik olarak pek çok değişikliğin meydana geldiği, enerjinin had safhada olduğu ve toplum tarafından bu dönemdeki gençlerden beklentinin en yüksek olduğu zaman dilimidir. Bu dönemdeki fertler, yaşadıkları çağın gelişmelerinden fazlasıyla etkilenecek çok hızlı değişim göstermektedirler. Bunun yanı sıra toplumun normları, değerleri ve kültürü, yine gençlik döneminde özümsemekte ve toplumsallaşma bu evrede anlam kazanmaya başlamaktadır. Mezkûr dönemde genç bireylerden aynı zamanda toplumdan edindikleri değer ve normları özümseyerek kendilerinden sonra gelecek nesillere aktarma görevini üstlenmeleri beklenmektedir.

Konumuzla alâkalı diğer bir kavram olan *sosyal değişme* ise “zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilatının yapısı veya fonksiyonlarını geçici olarak değil, sürekli ve köklü bir

¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Sevde Düzgüner, “Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 3/3 (Aralık 2015): 107-108.

şekilde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren değişiklik” şeklinde tanımlanmaktadır.² Nitekim toplumsal değişim; toplumun sosyal, siyasal, ekonomik, dinî, kültürel, hukukî, ahlâkî vb. sistemlerinin zamanla nasıl ve niçin değiştiği hususunu incelemektedir.³ Bu durumda toplumsal değişim olgusu; evrensel bir niteliğe sahip olsa ve her ne kadar bu değişim, miktar ve hız olarak toplumlar arasında değişiklik arz etse de kaçınılmazdır. Bununla birlikte toplumun çekirdeğini oluşturan insan, hem toplumsal değişimi gerçekleştiren özne hem de bu değişimden en çok etkilenen nesne rolündedir.⁴

Öte yandan gençlik, yetişkinliğe geçiş dönemi olarak görülmektedir. Ancak Alman çağdaş sosyolog Albert Scherr’e göre gençlik, sosyolojik olarak değerlendirildiğinde erken gelişen fiziksel özelliklere bağlı olarak buluş çağına girme yaşının küçülmesi, fertlerin eğitim hayatlarında geçen zaman diliminin uzaması ve buna bağlı ekonomik bağımsızlığın geç kazanılması gibi sebepler, aileleri ile birlikte aynı evde yaşamaya devam etme sürelerini, dolayısıyla gençlik evresini uzatmaktadır.⁵ Üzerinde durmamız gereken ikinci husus, Z Kuşağı, sahip oldukları özellikler ve yaşadıkları toplumsal değişimle ilgili sorunlardır.

2. Z Kuşağı Gençlerinin Özellikleri

Kuşak kavramının sosyoloji alanındaki karşılığı, belli tarih aralığında doğmuş olup bulundukları döneme ait sosyal, politik, ekonomik vb. alanlardaki gelişmelerden ve içinde bulundukları toplumun kültüründen ve onun kişilere attığı rollerden benzer şekilde etkilenen gruptur.⁶ Farklı kuşaklar olmakla birlikte konumuzun merkezinde yer alan *Z kuşağı* ifadesini 2000-2021 yılları arasında dünyaya gelen fertler için kullanmaktayız. Nitekim Altuntuğ’un vurguladığı üzere bu kuşağı diğer kuşaklardan ayıran pek çok özellik olsa da bunlar içerisinde en çok göze çarpanlardan birisi, şüphesiz bu kuşaktaki fertlerin içine doğdukları söz konusu dönemdeki değişim hızının diğer dönemlere kıyas-

² Ünver Günay, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 363.

³ Ejder Okumuş, “Toplumsal Değişim ve Din” *Din Sosyolojisi El Kitabı*, ed. İhsan Çapcıoğlu, Niyazi Akyüz, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 271.

⁴ Bk. Abdullah İnce - Murat Çelik, “Cevdet Said’de Toplumsal Değişim ve Şiddet Olgusu”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3/2 (June 2017): 31.

⁵ Yahya Kahya, “Gençlerin Yaşam Kalitesi ve Gelecek Beklentileri”, *Business & Management Studies: An International Journal* 8/1 (2020): 952-953; Mehmet Karaca, “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi”, *E-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 2/4 (2007): 421.

⁶ Barbaros Kon, “Kuşakları Anlamak ve Yönetmek”, *Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021, www.humanica.com.tr*

la çok daha fazla olmasıdır.⁷ Tabii olarak Z kuşağı gençleri, bu hızlı değişimden birçok açıdan etkilenmektedir. Özellikle teknolojik gelişme ve değişimler onları sosyal, psikolojik ve zihnî anlamda olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilemekte ve bu kuşağın diğer kuşaklarla arasındaki uçurumu derinleştirmektedir.

Z kuşağı fertleri, teknolojik gelişmeler yardımıyla bilgiye çok daha hızlı ulaşabilmektedir. Bu kuşağın gençleri, sosyal ilişkilerini sosyal medya vasıtasıyla sürdürmekten ve interneti aktif bir şekilde kullanmaktan hoşlanmaktadır. Onlar, küçük yaşlardan itibaren oyuncak yerine *ipad*leri, akıllı telefonları ve *lap-top*ları kullanmaktadırlar. Ayrıca onlar, sosyal medya ve mobil teknoloji ile kurulan ilişkilerin etkisi ile önceki kuşaklara nazaran daha bireyci bir tutum sergilemektedirler. Okul öncesi eğitimin daha yaygın hâle gelmesi sayesinde bu kuşak fertlerinin erken dönemde başlayan eğitim hayatlarına bağlı olarak zihinsel gelişim hızlarının ve farkındalıklarının daha iyi olduğu söylenebilir. Bu sayede onların sosyal çevrelerine karşı daha duyarlı davranma, sosyal olayları anlamlandırma ve değerlendirme yetenekleri ön plana çıkmaktadır. Nitekim çoğu zaman pek çok uyarıcıya aynı anda maruz kalabilen bu nesil, birden fazla eylemi eş zamanlı olarak yapabilme kapasitesine sahiptir.⁸ Bu sayede el-göz koordinasyonu konusunda mezkûr kuşağın önceki kuşaklara nispetle daha başarılı olduğu söylenebilir. Bu özellikler onlarda tatminsizlik, tüketim düşkünlüğü ve süreçten ziyade sonuca odaklı bir tutum sergilemelerine yol açabilmektedir.⁹

Hülâsa *dijital kuşak* da denilen Z kuşağı, doğuştan teknolojiye bağımlıdır. Onlar esasen kullanması kolay, problemlerini çözebilen, faaliyetlerini düzenlemeye yardımcı olan teknolojiyi talep etmektedir.¹⁰ Bu genç kuşak, internetle büyüdüğünden bilgiye hızlı ulaşabilen, teknoloji meraklısı, formaliteye uymayan, çabuk öğrenen ve çeşitliliği kucaklayan bir nesildir.¹¹ Ayrıca bu gençler önceki nesil gençlerine kıyasla

⁷ Nevriye Altuntuğ, "Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4/1 (2012): 206.

⁸ Bk. Hacı Yunus Taş - Mehmet Demirdöğmez - Mahmut Küçükoglu, "Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7/13 (2017): 1036.

⁹ Barbaros Kon, "Kuşakları Anlamak ve Yönetmek", *Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021, www.humanica.com.tr*

¹⁰ Bk. Yagbala Kapil – Anuja Roy, "A critical evaluation of generation Z at workplaces", *International Journal of Social Relevance & Concern*, 2/1 (2014):11; Pınar Erten, "Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10/1 (2019): 191.

¹¹ Jean M. Twenge - Stacy M. Campbell - Brian J. Hoffman - Charles E. Lance, "Generational differences in workvalues: Leisure and extrinsic value sincreasing, social and

daha fazla özgüven sahibi olup geleceklerini garanti altına almayı ön-
celemektedir. Bu itibarla çalışmanın kendi hayallerini gerçekleştirmek
için önemli bir role sahip olduğunu ve mutluluklarının bununla ilişkili
olduğunu bilmektedirler.¹²

3. Z Kuşağı Gençlerinin Sorunları ile İnternet ve Sosyal Medya İlişkisi

Son yıllarda yapılan bazı çalışmaların¹³ sonuçlarına göre toplumsal
değişmeye bağlı olarak değerlerde değişme, yalnızlık, yabancılaşma,
iletişimsizlik, tüketim gibi sosyo-psikolojik sorunlar gençlerin karşı-
laştıkları güncel sorunların başında yer almaktadır. Bu problemlerin
meydana gelmesinin en temel etkenlerinden biri, internet aracılığı ile
sağlanan sosyal medya iletişim araçlarına gençler tarafından bir hayli
ilgi gösterilmesidir. Nitekim Z kuşağının her geçen gün yeni imkânlar
sağlayan iletişim teknolojisinin daha fazla etkisi altında oldukları ve
yeni şeylere adapte olma konusunda başarı gösterdikleri ve onları et-
kin bir şekilde kullandıkları dikkat çekmektedir. Bununla birlikte top-
lumsal değişmeye etki eden teknolojik gelişmelerin gençler üzerindeki
etkilerinin yanı sıra toplumda yaşanan değişmelerin gençlerde mey-
dana getirdiği kimlik bunalımı, aile ilişkilerinde ortaya çıkan prob-
lemler, psiko-sosyal sorunlar, tüketim kültürüne duyarlılık, toplumsal
ve ahlâkî değerler üzerindeki etkisi gibi hususların değerlendirilmesi
önem arz etmektedir.

Yukarıda da vurguladığımız üzere, toplumdaki değişim ve dönü-
şümlerin etkisi altında en çok kalan kesim genç nesildir. Çünkü top-
lum, hızla gelişim gösteren teknolojinin kendi üzerindeki olumsuz
yansımalarına karşı yeni değerler ortaya koymakta yetersiz kalmak-
tadır. Bunun sonucunda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler, toplumun
müşterek dinî ve geleneksel değerlerinin gençlere tam aktarılamama-
sından kaynaklanan boşlukları kendi istediği kavramlarla doldurarak
toplumları istedikleri gibi dönüştürme fırsatı yakalamaktadır. Nitekim
Karaca'nın dikkat çektiği üzere teknolojiyle en ilgili kesim olan genç
kitle, meydana gelen bu boşluğu istediği şekilde dolduran teknoloji-

intrinsic values decreasing", *Journal of Management*, 36/5 (2010): 1120.

¹² Mustafa Özkan - Betül Solmaz, "The changing face of the employees- generation Z and their perceptions of work (A study applied to university students)", *Procedia Economics and Finance*, 26 (2015): 480.

¹³ Sekam, *Türkiye'de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri* (İstanbul: Sekam Yayınları, 2016), 141; Halim Baş, "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27 (2017): 275.

nin yeni kavram ve olgularının etkisi altında kalmaktadır.¹⁴ Çünkü teknoloji alanındaki yeniliklerin en etkili kullanıcılarının, çağın sosyal gelişimine ve değişimine öncülük edebilecek dinamiklik ve üretkenlik gibi gerekli sıfatları bünyesinde barındıran kesimin toplumun gençleri olduğu bir gerçektir.¹⁵

Bu kaçınılmaz dönüşüm, internet ve dijital teknolojilerin hızlı gelişimi ve dünyaya yayılması sonucunda ortaya çıkan sosyal bir dönüşümün tezâhürüdür.¹⁶

4. İnternet ve Sosyal Medyanın Gençler Üzerindeki Etkisi ve Yol Açtığı Sorunlar

Medyanın toplumu bilgilendirmek, eğlendirmek gibi işlevlerinin yanında toplumsal değişim ve dönüşüme etki etmek gibi önemli bir rolü daha vardır. Öyle ki günümüzde medya, devlet politikasından toplumun yapısal işleyişine kadar etki alanı en kapsamlı olan kurum hâline gelmiştir.¹⁷ Yukarıda ifade ettiğimiz üzere, teknoloji sayesinde toplumsal değişimlere öncülük eden 2000'li yılların gençlerini tarif ederken internet gençliği ifadesinin kullanılmış olması bunun açık bir göstergesidir.¹⁸ Nitekim bu kavramın genç kesim için kullanılmasının nedenleri arasında bu kesimin interneti ve bilgisayarını oyun oynamak, sosyalleşmek, sanal topluluklara dâhil olmak, haberleşmek gibi eylemler için çok aktif bir şekilde kullanabilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁹

4. 1. Sanal Dünyada Yaşamak

Bilgisayar oyunları, *e-postalar*, internet, cep telefonları ve anında haberleşme, gençlerin hayatlarının ayrılmaz parçaları hâline gelmiştir. İnternetle çok fazla etkileşimin sonucu olarak bugünün öğrencileri önceki kuşaklardan tamamen farklı bir şekilde düşünmekte ve bilgiyi işlemektedir. Bu yeni genç nesil için Marc Prensky “dijital yerliler” ismini kullanmıştır. Bunun en önemli sebebi olarak ise günümüz gençle-

¹⁴ Karaca, “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi”, 422.

¹⁵ Barış Bulunmaz, “Küreselleşen Dünyanın Yeni Gerçekleri ve Gençlerin Konumu: Radikalleşiyor muyuz?” *Mersin Üniversitesi Akademik Bilişim’14 - XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (5 - 7 Şubat 2014): 292.

¹⁶ Marc Prensky, “Digital Natives, Digital Immigrants”, *On the Horizon*, 9/5 NCB University Press (2001): 1; İlkay Alp - Faruk Levent, “Dijital Dönüşümün Öğrencilerin Değerleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri”, *Turkish Studies*, 15/3 (2020): 1615.

¹⁷ Abdurrahman Güneş, “Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28/1 (Ocak 2018): 204.

¹⁸ Sekam, *Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 28.

¹⁹ Sekam, *Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 29.

rinin neredeyse tamamının bilgisayar, video oyunları ve internetin dijital dilinin anadil konuşmacıları olmasını göstermektedir.²⁰ Bu dijital yerliler, içinde oldukları fizikî sosyal çevreyle kurabilecekleri ilişki ve etkileşimi, internet vasıtasıyla sanal dünyada devam ettirebilmektedirler. Öyle ki Covid-19 diye nitelendirilen salgın hastalık döneminde yaşadığımız kısıtlamalar da dikkate alındığında vicâhen kurulan sosyal ilişkiler yerini sosyal medya vasıtasıyla gerçekleştirilen sanal ilişkilere bırakmış durumdadır. Hatta ortaya çıkan sosyal gerçekliğe ve zorunluluklara bağlı olarak başta gençler olmak üzere toplumun büyük bir kısmının pek çok ihtiyacını internet yardımıyla karşıladığını söylemek mümkündür. Nitekim sanal dünyada yaşananların, kişiliğini oluşturma safhasındaki gençler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. O derece ki iletişim teknolojileri ve sosyal medya, gençler için bir araç olmanın ötesine geçerek hayatlarının vazgeçilmez bir unsuru hâlini almıştır.²¹ Bu nedenle gençler sanal dünyada karşılaştıkları etkili *fenomen*lerin hayat tarzlarının ve benimsedikleri değerlerin etkisi altında kalmaktadır.

Bu durumda internet teknolojisinin gençler üzerinde meydana getirdiği psiko-sosyal sorunlar, toplumsal değerlerde ortaya çıkan tahribatların, gençlerin aile içi iletişim problemlerinin ve aileye bakış açılarının ne olduğu sorusu önem kazanmaktadır.

4. 2. Sanal Kimlik ve İnternet Bağımlılığı Kaynaklı Psikososyal Sorunlar

Teknolojinin gelişmesiyle sosyal medyanın kitleler arasında yaygınlaşması ve özellikle gençler başta olmakla birlikte pek çok insanın gün içerisinde sosyal medya hesaplarından iletişim kurmaları gerçek kimliğin yanı sıra bir de sanal kimliğe sahip olma meselesini gündeme getirmiştir. Öyle ki sosyal medya platformları, gençlere hakikati olmayan, kurgulanmış yeni kimlikler edinme fırsatı sunmaktadır.²² İnsanlar sanal ortamlarda oluşturdukları sanal kimliklerine arzu ettikleri şekli verebilmekte ve gerçek hayatta kendilerini rahatsız eden herşeyden sıyrılarak bu yeni kimliklerine arzu ettikleri nitelikleri ekleyebilmektedir. Nitekim kimlik arayışı döneminde olan genç fertler için bu sanal kimlik, gerçek

²⁰ Marc Prensky, "Digital Natives, Digital Immigrants", *On the Horizon*, NCB University Press, 9/5 (2001): 1.

²¹ Mehmet Dinç, "Teknoloji Bağımlılığı ve Gençlik", *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3/3 (Aralık 2015): 37.

²² Sibel Karaduman, "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü", *Journal of Yasar University*, 17/5 (2010): 2893.

kimliklerinden hoşnut olmadıklarında bir kaçış fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu sanal kimlikleri sayesinde gençler toplumsal baskılardan, kendilerini sınırlandıran kural ve normlardan kaçabilmektedir. Dahası bir süre sonra gençlerin kurguladıkları bu *ideal sanal kimlikler*, onlarda gerçek ile sanal ayrımında bulanıklığa sebep olmaktadır. Mezkûr gençlerin sanal ilişkileri artarken, gerçek ilişkilerinin zayıfladığı, giderek gerçekliği kaybetme, toplum dışına itilme ve yalnızlaşma riski ile karşı karşıya oldukları da düşünülmektedir.²³ Bu internet ve sosyal medya platformlarının cazibesine kendisini fazlasıyla kaptıran gençlerde, ileriki aşamalarda “internet bağımlılığı” ortaya çıkabilmektedir. Sanal dünyanın gerçek hayatı kontrol edebilecek güce sahip olması olarak tanımlanabilecek olan internet bağımlılığı; bireylerde internetsiz geçirilen zamanın önemsiz olarak nitelendirilmesine ve ondan yoksun kalma durumunda ise fiziksel şiddete varan sinirlilik hâline ve kişinin iş, sosyal ve ailevi hayatında ciddi tahribatlara neden olmaktadır.²⁴

Ayrıca bu bağımlılık bir hastalık olarak değerlendirilerek ona “hikikomori” adı verilmiştir. Kelime anlamı olarak “hayattan elini ayağını çekmek” anlamına gelen bu hastalığa yakalanan ve çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu fertler hemen her ihtiyaçlarını odalarından çıkmadan gidererek bilgisayar karşısında çok uzun saatler geçirmekte ve onlar adına gerçek bir sosyalleşmeden bahsedilemediği için gençlerin pek çoğu *anti-sosyal* bireyler hâline gelmektedir. Öyle ki bu bağımlılık hastalığı, aile içinde genç bireyle ebeveyni arasında tartışmalara ve cinayet ile biten olaylara bile sebebiyet verebilmektedir. Bu hastalığın ülkemizin gençleri içinde ciddi bir tehdit oluşturduğu alanın uzmanları tarafından dile getirilmektedir.²⁵

4. 3. İnternet Bağımlılığının Ortaya Çıkma Sebepleri ve Sonuçları

Genç fertlerin sanal ortamlarda haddinden fazla zaman geçirmelerinin ve internet bağımlılığının birtakım sebepleri vardır. Bunlardan genel hatlarıyla bahsetmek gerekirse; en başta ergenlik dönemine özel ortaya çıkan fizyolojik değişimler ve kimlik arayışı serüveni bu dönemin fertlerini hem daha fazla akranlarıyla iletişim kurmaya yönlendirmekte hem de içine kapanma ve yalnızlık duygularını aynı bünyede tecrübe etmelerine neden olmaktadır. Öyle ki yaşadığımız Covid-19 salgını has-

²³ Karaca, “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi”, 423.

²⁴ Özden Arısoy, “İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1 (2009): 57.

²⁵ Sekam, *Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 30-31.

talık dönemi ile birlikte son bir yıldır gençler, akran sosyalleşmesi için ihtiyaç duydukları ortamlardan uzak kaldıkları için bu sosyalleşmeyi internet platformlarında ve sosyal medyada sürdürmektedir. Normal şartlarda dijital çağ döneminin yeni nesli olan bu genç fertler somut birlikteliklerden ziyade kontrolün tamamen ellerinde olduğu, zaman kısıtlaması ve aile kontrolünün minimum seviyede kaldığı bu sanal ortamlar sayesinde daha özgür bir şekilde kendilerini ifade edebilmektedir. Bunun yanı sıra aile içinde yaşanan kuşak çatışmaları, yalnızlık hissinden kurtulma için farklı çevrelerden ve kültürlerden arkadaşlar edinme isteği, akademik başarısızlıktan kaçma ya da yaşanan stres, kaygı gibi duyguları unutma arzusu gibi sebepler, internete ve sosyal medyaya olan ilgileri her geçen gün arttırmaktadır. Sosyal medya platformları; gençlerin kendilerini başka biri gibi gösterebilecekleri, kişisel bilgiler dâhil olmak üzere istedikleri her türlü mahrem bilgi ve duyguyu paylaşabilecekleri ve sınırların neredeyse söz konusu olmadığı sanal ortamlardır. Dahası internet ortamında eğlenceli vakit geçirmek, boş zamanları değerlendirmek, oyun oynamak ve bu sayede gerçek dünyadan ve getirdiği sorumluluklardan kaçabilmek bu dönem gençleri için fazlasıyla cazip olabilmektedir.

İnternet bağımlılığının sonuçlarına gelince, onun en önemli sonuçlarının başında “şiddet eğilimi” bulunmaktadır. Zira internet oyunlarında yoğun olarak işlenen şiddet ögesi her yaştan bireyin şiddeti kanıksamasına sebep olabilmekte, özellikle gençleri çok daha fazla etkilemektedir. Şiddet içerikli oyunları oynayan, bu sahnelerin olduğu videoları ve görüntüleri izleyen genç fertlerin şiddete olan eğiliminde artış olması kaçınılmazdır.²⁶

Diğer bir sonuç ise fertlerin toplumdan soyutlanarak *a-sosyal* bireyler hâline dönüşmesidir. İnternet ve sosyal ortamlar aracılığıyla kurulan iletişime bağımlı olan ve sürekli bunu tercih eden bireyler, gerçek ortamlarda kurulan sosyal ilişkilere daha az yönelmektedir.²⁷ Nitekim yapılan bir araştırma sonucuna göre, gençlerin %11,8’inin sosyal ilişkilerinde, internet ile tanıştıktan sonra bir azalma yaşandığı tespit edilmiştir.²⁸

Hem neden hem de sonuç olarak değerlendirebileceğimiz bir diğer mesele ise akademik ihtiyaçlar ve başarısızlıktır. Çoğunluğunun eğitim

²⁶ Karaca, “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi”, 428.

²⁷ Vehbi Bayhan, “Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri- Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili (İnönü Üniversitesi Uygulaması)”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (2013): 142.

²⁸ Karaca, “İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi”, 428.

döneminde olduğu gençler, akademik başarısızlıkları nedeniyle internete daha fazla yönelmekte ve bunun sonucunda internette geçirilen zamanda artış görülmektedir. Bu ise derslerin ihmal edilmesine, hazır ve kolay yoldan ulaşılan bilgiye dolayısıyla akademik başarısızlığın daha da artmasına sebep olmaktadır.

Diğer taraftan internet bağımlılığı aile içi iletişimi ve sosyal aktivitelere ayrılan zamanı da ciddi mânada olumsuz etkileyebilmektedir. Hayatın en kıymetli zamanı olan gençlik döneminde²⁹ vakitlerinin çoğunu sosyal platformlarda geçiren bireylerin ailelerine ayıracakları zaman dilimleri azalmakta ve dolayısıyla aile ilişkileri hasar görmekte ve anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmaktadır.³⁰ Sosyal ilişkilere bu denli hasar verebilen internet bağımlılığının bireylerde uyku problemleri, sırt ağrısı, karpal ve radyal tünel sendromları, yorgunluk gibi birtakım fizyolojik problemlerde ortaya çıkarabildiği bilinmektedir.³¹

4. 4. Gençlerin Kimlik Arayışı ve Bunda Tüketim Kültürünün Etkisi

Değişimlere en açık olunan gençlik döneminde bireyler kendi kimliklerini oluşturma çabası içerisine girmektedir. Bahsedilen bu kimlik edinme sürecinde ise içinde bulunulan çağın özelliklerinin ve şartlarının etkisi bu süreci bireysel olmanın ötesine taşımaktadır.³² Gençler kullandıkları iletişim kanalları tarafından kendilerine gönderilen hayat tarzlarından inançlarına kadar pek çok konuda üretilen her türlü mesajın etkisi altında kalarak bu iletilerden benimsediklerini kendi kişiliklerinin ve kimliklerinin bir parçası hâline getirebilmektedir.³³

Diğer yandan internet ve sosyal medya kanalları ile daha fazla tüketmeye yönlendirilen bireyler, tüketim tutkusunun vazgeçilmez mekânları olan alışveriş merkezlerini (AVM) alışveriş yapmak amacıyla gidilmesi şart olan adeta bir mabed gibi idrak edebilmekte ve tüketim ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra bunları aynı zamanda yeni dönemin vazgeçilmez sosyalleşme mekânları olarak kabullenmektedir.³⁴ Söz konusu alışveriş merkezleri, hemen her kesimden ve yaştan kişile-

²⁹ Bk. İbrahim Kutluay, *Sünnet'e Göre Kutsiyet* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 237.

³⁰ S. S. J. Lin - C. C. Tsai, "Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents", *Computers in Human Behavior*, 18/4 (2002): 423.

³¹ V. Murali - S. George, "Lost Online: an Overview of Internet Addiction", *Advances in Psychiatric Treatment*, 13/1 (2007): 25-26.

³² Düzgüner, "Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler", 110.

³³ Karaca, "İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tiplemesi Denemesi", 421.

³⁴ Sekam, *Türkiye'de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 26; Fatih Öztaş - Abdullah Özbolat, "Kimlik, Mekan, Kutsallık: Tüketim Mabetlerinde Kimlik Arayışı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/17 (January 2020): 113.

rin ilgisini çekmekle birlikte özellikle eğitim dönemindeki genç fertler açısından toplumdaki konumlarını belirlemek ve sürekli güncellenen moda akımlarını takip etmek, dış görünüşlerini ve giyim tarzlarını moda-ya uygun hâle getirmek için vazgeçilmez olmaktadır. Zira gençler giyim tarzları ve seçimleri ile kendilerini daha iyi ifade edebilmenin mümkün olduğu inancında olup aynı zamanda sosyal, sanatsal ve kültürel kişisel özelliklerini de yansıtmanın yolu olarak dış görünüşlerinin önemli olduğu kanaatini taşımaktadır.³⁵

Ayrıca tüketim kültürünün toplumdaki etkisi sebebiyle özellikle genç bireylerin internet ortamındaki sanal kimliklerini beslemek ve güçlendirmek için daha fazla tüketime yöneldiklerini söylemek mümkündür. Öyle ki eskiden mahremiyet olarak değerlendirilen çoğu şeyin günümüzde rahatlıkla sosyal medya aracılığıyla insanlarla paylaşıldığı görülmektedir. Nitekim Şahin'in vurguladığı gibi toplumun genç kesimi; kendini kanıtlamak, toplumda kabul görmek amacıyla özellikle iletişim kanalları sayesinde popülerlik kazandırılan maddî ve manevî her türlü unsurun tüketicisi olmak, kısacası *trendi* yakalamak için daha fazla tüketerek diğer insanlarla yarış içerisine girmektedir.³⁶

Ne yazık ki bu yarışta, tüketilip yitirilenler arasında dostluklar, değerler ve zaman da bulunmaktadır. Öyle ki tüketmenin temel değer olarak benimsendiği bireysel ve toplumsal değerler başta olmak üzere bireyin hayatına dair hemen herşeyin küreselleştiği yıllar, içinde bulunduğumuz yüzyılda daha belirgin olarak yaşanmaktadır.³⁷ Dolayısıyla “modern zamanların ruhu ile başlayan “tükettiğin kadar varsın” ilkesi, postmodern zamanlarda da bireyin kimliğinin tüketimle var olması ile devam etmektedir”.³⁸ Bu ilkenin benimsenmesi sonucunda ise merkeze toplumsal ve manevî değerler yerine maddiyatı ve bireyselliği yerleştiren yeni bir değer sistemi gündeme gelmiştir.³⁹

³⁵ Murat Toksarı - Hüseyin Fatih Atlı, “Giyim Modası ve Gençlerin Hazır Giyim Tercihlerinin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Çalışma”, 18. Uluslararası İşletmecilik Kongresi (2019): 2190; Kamil Kaya, Zekavet Nuran Oğuz, “Üniversite Gençliğinin Alışveriş Tercihlerinde Tüketim Kültürünün Rolü”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22 (Temmuz 2010): 163.

³⁶ M. Cem Şahin, “Türkiye’de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü”, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25/ 2 (2005): 161.; Filiz Aydoğan, “Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 27/2 (Mart 2015): 211; Vehbi Bayhan, “Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri- Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili (İnönü Üniversitesi Uygulaması)”, 138.

³⁷ Sekam, Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri, 25.

³⁸ Bayhan, “Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri- Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili (İnönü Üniversitesi Uygulaması)”, 139.

³⁹ Aşlıhan Akkoç, “Tüketim Toplununun Toplumsal Değerler Üzerindeki Etkisi”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi 22/2 (October 2019): 3, 13.

4. 5. Toplumsal, Dinî ve Ahlâkî Değerlerin Tahrip Olması ve Bunların Gençler Üzerindeki Etkisi

Sağlıklı ve güçlü bir toplum için vazgeçilmez olan değerler, davranışlarımız için önemli bir denetim mekanizması olma özelliği taşımaktadır. Toplumsal değerler ile çizilen sınırlar, insanların davranışlarına dair öz eleştiri yapabilmelerini ve doğru-yanlış ayırımına varabilmelerini sağlamaktadır. Günümüz toplumunda ise bu ahlâkî değerlerin yozlaşmaya başlaması, bilhassa genç nesil için önemli bir problem teşkil etmektedir.⁴⁰ Hâlbuki toplumda bireylerin ayakta kalmalarını ve toplumu bir arada tutmayı sağlayan değerler⁴¹ sosyalleşme sürecinde bireyler tarafından hazmedilerek kişiliklerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.⁴² Öyle ki sosyalleşme süreci bireyler için her ne kadar ailede başlasa da sosyal medya, okul ve akran grupları gibi farklı sosyal çevrelerin gündeme geldiği gençlik dönemi için bu kurumlar, değerlerin aktarılmasında önemli birer araçtır. Ancak Akkoç'a göre postmodern toplumda, içi boşaltılarak ortaya çıkan yeni değerlerin sorgulanmaksızın kabul edilmesi gerektiği anlayışı hız kazanmaktadır.⁴³

Şehirleşme, teknolojideki hızlı gelişmeler, hızlı nüfus artışı vb. faktörler sebebiyle dinî, ahlâkî ve geleneksel değer yargılarımızda yozlaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bu yozlaşmaların etkisinin toplumdaki genç grup üzerinde daha yoğun hissedildiği şüphe götürmez bir gerçektir. Gençler; çocukluklarından bu yana aileleri tarafından öğretilen değerlerle, yaşadıkları dönemin toplumundaki değerler arasındaki çatışmaya şahitlik etmekte, dolayısıyla sosyal çevrelerini kaybetmemek ve popüler kültür toplumunun yeni değerlerine ayak uydurmak için edindikleri temel ahlâkî değerlerinden taviz vermektedir. Küresel kitle kültürünün merkezini oluşturan Batı, topluma ait temel değerleri yok sayan haz ve tüketimin baş tacı edildiği bir hayat tarzını değerli göstermektedir. “Yerleşik toplumsal değerlere ilişkin tutumu, ‘sen hâlâ annenin yağını mı kullanıyorsun?’ anlayışında içselleşen bir yaklaşımla reddetmekte ve aşağılamaktadır.”⁴⁴ Bu durumun sonucu olarak ebeveynlerin genç nesil üzerindeki otoritesi ise büyük oranda sarsılmaktadır.

⁴⁰ Sekam, *Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 142.

⁴¹ Ertan Özensel, *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*, Doktora Tezi, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2014, 20.

⁴² Özensel, *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*, 10.

⁴³ Bkz. Akkoç, “Tüketim Toplumunun Toplumsal Değerler Üzerindeki Etkisi”, 3.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Sekam, *Türkiye’de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 31.

4. 6. Gençlerin Aile Kurumuna Bakışındaki Değişmeler

Toplumun çekirdeğini oluşturan ve onun en küçük kurumu olma özelliğini taşıyan aile; fertler için hayatın başladığı, topluma dair değerlerin ve kuralların ilk aktarımının yapıldığı en önemli toplumsal yapıdır. Toplumun sağlıklı bir şekilde sürekliliğini sağlama işlevini taşıyan aile kurumunun toplumun yapıtaşısı olduğu şüphesizdir. Ancak çağımızda ortaya çıkan hızlı teknolojik gelişmeler ve küresel değerler sebebiyle ailenin bireysel ve toplumsal işlevleri ile ilgili ciddi değişimler söz konusu olmuştur. Bu değişimlerden aile kurumu da etkilenmiş ve bilinen geleneksel aile yapısında birtakım radikal değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin sevindirici olsa da daha fazla kadın iş hayatına dâhil olmuşsa da buna bağlı olarak olumsuz bir netice olarak doğum oranları azalmıştır. İnsanların evlilikten beklentileri değişerek boşanma oranları artmış ve eğitim sürelerinin uzaması ile evlenme yaşı daha da yükselmiştir. Nitekim Bener'in tespiti, aile kurumunda içinde bulunduğumuz yüzyılda daha belirgin bir şekilde yaşanan bu değişimler sonucunda, fertlerin hem çocukluk hem de gençlik dönemlerindeki aile mefhumu ile ilgili beklentileri ve tutumları daha önceki dönemlere göre farklılık göstermektedir.⁴⁵ Sonuç olarak gençlerin aile içindeki kadın ve erkek rollerine ilişkin görüşleri geleneksel yapıdan çıkarak daha çok modern yönde değişmektedir.⁴⁶

Diğer taraftan kitle iletişim araçlarının yeni kültür aktarım vasıtaları olması, sosyal değişime bağlı olarak ailelerin kültürel motifleri ve değerleri gençlere benimsetememeleri ile neticelenmiştir. Bu vasıtaların gençler tarafından çok rağbet görmesi sonucunda yetişkinlerden çok net bir şekilde ayrıştırılabilen gençlere ait değerler sistemi, diller ve özel semboller ile yeni bir gençlik kültürü ortaya çıkmıştır.⁴⁷

Netice olarak yeni yüzyılın gençleri, önceki nesillerle kıyaslandıklarında gerek hayattaki seçimleri ve hayata bakış açıları, gerekse tutumlarıyla pek çok açıdan önceki kuşaklardan farklıdırlar. Bu durumun en kritik sonucu, nesiller arasındaki iletişimin ve ilişkilerin ciddi anlamda zedelenmesi ve kopuklukların yaşanması olarak değerlendirilmektedir.⁴⁸

⁴⁵ Özgün Bener - Gülay Günay, "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2013): 2.

⁴⁶ Frances K. Goldscheider - Linda J. Waite, *New Families, No Families? The Transformation of the American Home*, Berkeley, CA: University of California Press (1991): 53, 59.

⁴⁷ Şahin, "Türkiye'de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü", 171.

⁴⁸ İlkay Alp - Faruk Levent, "Dijital Dönüşümün Öğrencilerin Değerleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri", 1615.

Sonuç ve Tavsiyeler

Bu çalışmada ulaşılan en önemli sonuç, dijital çağ fert ve topluma pek çok yarar ve imkânlar sağlasa da toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümlere bağlı olarak toplumsal değerlerde gerçekleşen tahribatlardan, tüketim kültürünün merkezîleştirilmesinden ve bu kültürün maddeciliği teşvik eden iletişim teknolojilerinden en fazla gençlerin etkilenmektedir. Genç neslin toplumun en dinamik ve beklentilerinin en yüksek olduğu kesimi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu menfî etkilerin en aza indirgenmesi için toplumun her kurumu, üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Nitekim değişim kaçınılmaz olsa da onun ortaya çıkardığı etkileri yönlendirmek ve faydaya çevirmek mümkündür. Her kanaldan tüketimin vurgulandığı, insanî değerler yerine maddî unsurlara daha fazla ehemmiyet atfedildiği bir toplumun, onu ayakta tutan dinî, millî ve kültürel değerlerinin ve temellerinin hasar görmemesini beklemek ve geleceğini aydınlık görmek fazla iyimserliktir.

Diğer yandan günümüz gençlerinin ebeveynlerinin çoğunlukla X kuşağından olduğunu göz önünde bulundurursak, her ne kadar arada iki kuşak var gibi gözükse de, anne ve babalar ergenlik sancılarıyla başlayan “kimlik arayışları”yla devam eden gençlik zamanlarını hatırlarından çıkarmamalıdır. Zira onlar şartları farklı olsa da gençlik dönemlerinde benzer sorunlar yaşamıştır. O nedenle aileler toplumda varlık gösterme çabası içinde olan ve kimlik arayışı mücadelesi veren, arkadaş gruplarına dâhil olabilmek amacıyla bazen bilinçsizce hareket eden çocuklarını anlayışla karşılamayı, yargılamak yerine sorunlarını dinlemeyi ve onlara rehberlik etmeyi kendilerine ilke edinmelidir.

Her fert, ailesi başta olmak üzere sosyal bağ kurduğu her kurum ve kişiler tarafından sevilmek, değerli hissedilmek, umursanmak ve kabul edilmek ister. Bu talepler, toplumun genç fertlerinin hemen hepsinin beklentisidir. Sağlıklı bir sosyal ilişki kurmak, psikolojik iyilik hâlini sürdürmek ve daimî kılmak için başta aile fertlerinin bunları özümsemesi gerekmektedir. Nitekim bir ağacın yetişmesinin yıllar aldığını, ona fidan safhasından itibaren emek verilmeye başlandığını dikkate aldığımızda toplum olarak çocuklarımıza ve bugünün gençlerine sahip çıkmalı, onların ihtiyaç duydukları suyu, oksijeni ve toprağı vermeyi asla ihmal etmemeliyiz. Bir benzetme ile ifade edersek gençlerin toprağı ailesi, oksijeni içinde bulunduğu toplum ve suyu da değerleridir. Bunların bilincinde olmak en başta aile ve okulun, ayrıca toplumun bütün sosyal kurumlarının görevidir.

Ayrıca XXI. yüzyılda hızına yetişilmesi iyiden iyiye güç bir hâl alan

teknolojik gelişmeler, toplumun en dinamik kesimi olan gençler tarafından çabucak kabul görmekte ve tüketilmektedir. Bu durum ailelerin ve ilgili kurumların, gençlerin bilinçsizce teknolojiyi tüketmelerine ve onlar üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler almalarını zaruri kılmaktadır. İçinde bulunduğumuz Covid-19 salgınından dolayı eskisinden daha çok maruz kalınan sosyal medya ve internetin doğurabileceği riskler ve zararların niceliği, sanılandan çok daha fazladır. İnternet bağımlılığı ile yüz yüze gelen gençler için “bilinçli dijital okuryazarlık eğitimi” zorunlu olmalıdır. Nitekim internet ve sosyal medya denetimini kolaylaştırmak için geliştirilen bir sistem aracılığıyla özellikle gençlerin ve çocukların bilgisayar ve telefonlarıyla giriş yaptıkları siteler ve çevrim içi olarak geçirdikleri saatler mutlaka kontrol edilmelidir. Zira unutmamak gerekir ki; internetteki içeriklere her yaş grubundan insan rahatlıkla erişim sağlayabilmektedir. Nitekim bu durum toplumun gençleri için ciddi riskler doğurabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve ahlâkî değerlerin gençler üzerindeki tahribatını önlemek için okul, aile ve akran işbirliği yapılmalı, bu hususta çok geç kalmadan köklü kararlar ve tedbirler alınmalıdır. Çünkü değişen çağı ve teknolojik gelişmeleri, gençlerde görülen olumsuz davranış ve tutumların yegâne sorumlusu olarak görmek, toplumun kendisini aldatmasıdır. Nitekim bizim kültürümüzde gelen misafir her zaman hoş karşılanmakla birlikte misafirin nasıl ağırlanacağı ve ona karşı ne şekilde bir tutum sergileneceği ev sahibinin tasarrufundadır. Dolayısıyla toplumu ev sahibi, değişen çağın özelliklerini de misafir olarak değerlendirecek evimize davet edeceğimiz misafir hususunda seçici davranmak ve ona karşı nasıl bir tutum sergileyeceğimize karar vermek aile ve toplumun elindedir.

Yeni yüzyılda doğan gençlerin dinî, millî ve ahlâkî değerlerin fevkalâde önemini idrak etmekte zorlanması doğal karşılanabilir; ancak bu değerlerin önemini ve faydalarını bilen, gençlerle temas halindeki başta aile ve genç bireylerin diğer yakınları olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin onlara karşı daha hoşgörülü ve yapıcı bir tutum sergilemeleri önem arz etmektedir. Eleştiri, sorunların tespit edilip gündeme getirilmesi için gerekli olsa da bununla yetinmeyip idrakine varılan bu problemler için çözüm teklifleri sunmak ve bu hususta elden geleni yapmak gerekmektedir.

Çocuklar gibi gençlerin de ailelerini ve sosyal çevrelerini *rol-model* aldıklarını unutmayarak onlar için iyi örnekler sunmak, kimlik arayışı içerisinde olan gençler için rehber olacaktır. Aileler, gençlerin değişimine şahitlik ederken onların her şart altında destekçisi olmayı bırak-

mamalı ve şartsız kabul edildiklerini onlara hissettirmelidirler. Aile bireyleri arasında güçlü ilişkilerin olduğu demokratik bir yapıya sahip ailelerde, gençlerin çoğunlukla teknolojiye bağlı olarak ortaya çıkan toplumdaki menfî değişimlerden daha az zarar görmeleri sağlanabilir. Bir ferдин ilk sosyal çevresi olan ailesinden öğreneceklerinin belirli bir sınırının olduğunu söylemek mümkün değildir; zira öğrenme ve değişim hayatın her evresinde devam etmektedir. Bu nedenle gençler ebeveynlerinin tavsiyelerine her daim ihtiyaç duyarlar; dolayısıyla aileler ömür boyu sürecek olan bu öğrenme ve değişim sürecinde sorumluluklarının bilincinde olmak mecburiyetindedir. Buna göre aileler, Hz. Ali'nin “Çocuklarınızı kendi zamanınıza göre değil, onların yaşayacağı çağa göre yetiştirin” tavsiyesini kendilerine düstur edinmelidir.

İletişim teknolojisini ve onun beraberinde getirdiği hayat tarzını ve öğrettiği yeni değerleri hayatlarının merkezine koyan genç fertler, kendi toplumlarının özünü ve bütünlüğünü sağlayan millî, dinî ve geleneksel değerleri tanıyıp benimsemezler ve onlara yabancılaşırlarsa gittikçe küçülen dünyada farklı milletlerden olan gençlerden kimlik bakımından ayrılmaz hâle geleceklerdir.

Son söz olarak sadece bir vasıta olan teknolojiyi hayatı kolaylaştırmanın ötesine taşıyarak onu hayatının bir gâyesi sayan ve ona bağımlı hâle gelen genç nesil için tehlike çanları çoktan çalmaya başlamıştır. Bu çare, teknolojiyi bilinçli ve ölçülü kullanmak, doğurabileceği tehlikelerinin farkına varmaktır. Kültürün korunup gelecek nesillere aktarımını sağlamak ve ileri teknolojiyle birlikte gelen toplumsal değişimin meydana getirebileceği olumsuzlukları bertaraf edebilmek için bu şarttır. Dijital çağın sağladığı imkânları inkâr etmek ve bunların sebep olduğu toplumsal değişimi durdurmak, hızını kesmek ve kontrol altına almak mümkün olmamakla birlikte söz konusu imkânları verimli, ölçülü ve faydalı bir şekilde kullanmak ve değişimin dinamiklerini doğru bir şekilde yönlendirmek toplumun elindedir.

Kaynakça

- Akkoç, Aslıhan. “Tüketim Toplumunun Toplumsal Değerler Üzerindeki Etkisi”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 22/2 (October 2019): 1-25.
- Alp, İlkey - Levent, Faruk. Dijital Dönüşümün Öğrencilerin Değerleri Üzerindeki Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Turkish Studies*. 15/3 (2020): 1611-1633.
- Altıntuğ, Nevriye. “Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 4/1 (2012): 203-212.
- Arisoy, Özden. “İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 1 (2009): 55-67.

- Aydoğan, Filiz. "Tüketim Kültürünün Gölgesinde Kentler". *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 27/2 (Mart 2015): 203-215.
- Baş, Halim. "Türkiye'de Genç Nüfus: Sorunlar ve Politikalar". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/27 (2017): 255-288.
- Bayhan, Vehbi. "Gençlik ve Postmodern Kimlik Örüntüleri- Üniversite Gençliğinin Sosyolojik Profili (İnönü Üniversitesi Uygulaması)". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2013): 134-157.
- Bener, Özgün - Günay, Gülay. "Gençlerin Evlilik ve Aile Yaşamına İlişkin Tutumları". *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2013): 1-16.
- Bulunmaz, Barış. "Küreselleşen Dünyanın Yeni Gerçekleri ve Gençlerin Konumu: Radikalleşiyor muyuz?". *Mersin Üniversitesi Akademik Bilişim'14 - XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri* (Şubat 2014): 285-295.
- Dinç, Mehmet. "Teknoloji Bağımlılığı ve Gençlik". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 3/3 (Aralık 2015): 31-65.
- Düzgüner, Sevede. "Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler". *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 3/3 (Aralık 2015): 105-126.
- Erten, Pınar. "Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 10/1 (2019): 190-202.
- Goldscheider, Frances K. - Waite. Linda J. *New Families, No Families? The Transformation of the American Home*. Berkeley. CA: University of California Press, 1991.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Güneş, Abdurrahman. "Medyanın Olumsuz Din Algısına Etkisi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28/1 (Ocak 2018): 203-216.
- İnce, Abdullah - Çelik, Murat. "Cevdet Said'de Toplumsal Değişme ve Şiddet Olgusu". *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3/2 (June 2017): 30-43.
- Kahya, Yahya. "Gençlerin Yaşam Kalitesi ve Gelecek Beklentileri". *Business & Management Studies: An International Journal* 8/1 (2020): 950-968.
- Kapil, Yagbala - Roy, Anuja. "A Critical Evaluation of Generation Z at Workplaces". *International Journal of Social Relevance & Concern* 2/1 (2014): 10-14.
- Karaca, Mehmet. "İnternet Gençliği: Yeni Bir Gençlik Tipleme Denemesi". *E-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences* 2/4 (2007): 419-438.
- Karaduman, Sibel. "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". *Journal of Yasar University* 17/5 (2010): 2886-2899.
- Kaya, Kamil - Oğuz, Zekavet Nuran. "Üniversite Gençliğinin Alışveriş Tercihlerinde Tüketim Kültürünün Rolü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı:22 (July 2010): 147-164.
- Kon, Barbaros. "Kuşakları Anlamak ve Yönetmek". Erişim Tarihi: 25 Nisan 2021. www.humanica.com.tr
- Kutluay, İbrahim. *Sünnet'e Göre Kutsiyet*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- Lin, S. J. - Tsai, C. C. "Sensation Seeking and İnternet Dependence of Taiwanese-

- se High School Adolescents". *Computers in Human Behavior* 18/4 (2002): 411-426.
- Murali, V. - George, S. "Lost Online: an Overview of Internet Addiction". *Advances in Psychiatric Treatment* 13/1 (2007): 24-30.
- Okumuş, Ejder. "Toplumsal Değişim ve Din". *Din Sosyolojisi*. ed. İhsan Çapcıoğlu-Niyazi Akyüz. 271-296. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Özensel, Ertan. *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)*. (Doktora Tezi) *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* 2014.
- Özkan, M. ve Solmaz, B. "The Changing Face of The Employees- Generation Z and Their Perceptions of Work (A Study Applied to University Students)". *Procedia Economics and Finance*, 26 (2015): 476-483.
- Öztaş, Fatih - Özbolat, Abdullah. "Kimlik, Mekan, Kutsallık: Tüketim Mabetlerinde Kimlik Arayışı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/17 (January 2020): 111-128 .
- Prensky, Marc. "Digital Natives, Digital Immigrants". *On the Horizon* 9/5. NCB University Press. (2001): 1-6.
- Sekam. *Türkiye'de Gençlik: Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*. İstanbul: Sekam Yayınları, 2016.
- Şahin, M. Cem. "Türkiye'de Gençliğin Toplumsal Kimliği ve Popüler Tüketim Kültürü" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 25/2 (2005):157-181.
- Taş, Hacı Yunus - Demirdöğmez, Mehmet - Küçükoğlu, Mahmut. "Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 7/13 (2017): 1031-1048.
- Toksarı, Murat – Atlı, Hüseyin Fatih. "Giyim Modası ve Gençlerin Hazır Giyim Tercihlerinin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Çalışma". *18. Uluslararası İşletmecilik Kongresi* (2019): 2184-2191.
- Twenge, Jean M. - Campbell, Stacy M. – Hoffman, Brian J. - Lance, Charles E. "Generational Differences in Workvalues: Leisure and Extrinsic Value Sincreasing, Social and İntrinsic Values Decreasing". *Journal of Management* 36/5 (2010): 1117-1142.